

КРАСИВЕ
і
ТАЛАНОВИТЕ
ЖИТТЯ
(Ю.С.МИХАЙЛІВ)

Юхим Михайлів... Талановитий художник і мистецтвознавець, самобутній поет і публіцист, вдумливий педагог і невтомний дослідник історико-культурної спадщини... Такою яскравою, багатогранною, напрочуд колоритною постаттю увійшов в літопис української національної культури Ю.С.Михайлів.

Вже в 20-і роки творчість Ю.С.Михайліва викликала широкий громадський інтерес. Свідчення цьому - змістовні праці про життєвий шлях і доробок митця, опубліковані Г.Й.Майфетом, Є.Кузьмінім, М.І.Жуком, М.О.Макаренком та ін.¹ На жаль, вони маловідомі сьогодні навіть фахівцям, оскільки протягом кількох десятиріч ім'я Ю.С.Михайліва, як і його подвижницька діяльність, були незаслужено та невиправдано забуті. Окремі згадки на сторінках узагальнюючих видань аж ніяк не вичерпували усієї глибини цієї обдарованої натури². Лише в кінці 80-х років як в нашій країні, так і за кордоном, з'являється ряд наукових, науково-популярних робіт, присвячених Ю.С.Михайліву³. Однак і вони, на наш погляд, є лише вступом до великої і важливої теми.

Юхим Спиридонович Михайлів народився 15 (27) жовтня 1885 р. в містечку Олешки Таврійської губернії в сім'ї майстра корабельної справи. На громадські кошти навчався спочатку в Олешківській міській школі (1892-1896 рр.), а потім в Херсонському реальному училищі. Персональну стипендію від Херсонського земства талановитий юнак отримав для продовження освіти в Строгановському художньо-промисловому училищі в Москві (1902-1906 рр.). Однак, спеціальність художника-кераміста, отримана після закінчення училища, мало відповідала його прагненням і нахилам. З раннього дитинства Юхима Михайліва вабив двосвіт живопису. Саме тому восени 1906 р. він вступає до Московського училища живопису, скульптури й архітектури.

Мрія не зрадила юнака. Його вчителями і наставниками стали видатні російські живописці В.О.Серов, С.О.Коровін. Водночас, як справедливо відзначають біографи Ю.С.Михайліва, навчання у цих видатних митців дало йому, перш за все, витончену техніку живопису, хоча душею він більше тяжів до чимось загадкової творчості М.К.Реріха, В.Є.Борисова-Мусатова⁴.

Успадкувавши кращі традиції російського і світового мистецтва, Юхим Михайлів щиро вболівав за українську культуру, намагався пропагувати її багатотисячолітні традиції. Він, зокрема брав найактивнішу участь в діяльності Московського українського земляцтва, яке прагнуло донести до москвичів філософські роздуми Григорія Сковороди, закличне слово Тараса Шевченка, перлини українського театального та музичного мистецтва⁵.

Після закінчення училища «класний художник першого ступеня» Ю.С.Михайлів у 1910 р. був призваний на службу до царської армії, яку проходив спочатку в Катеринославі, а згодом - у Севастополі. На щастя, військова служба не змогла відлучити митця від улюбленої справи. Завдяки піклуванням поета Т.Романченка та відомого історика Д.І.Яворницького, Юхим Михайліву було дозволено взяти участь в художньому оформленні музею ім.О.Поля, проведенні досліджень в галузі традиційної народної культури⁶.

Демобілізувавшись в 1913 р. з армії, Ю.С.Михайлів поринає у вир творчого життя: ілюструє часописи «Новь», «Детское чтение», «Українська хата», займається літературною діяльністю.

Творчі плани Ю.С.Михайліва порушила перша світова війна. Вже в липні 1914 р. він був мобілізований до діючої армії і після закінчення школи прапорщиків у Полоцьку - направлений на фронт. Тут йому довелося сповна випити гірку чашу війни. Контузія, складна операція... Лише піклування рідних повернуло його до життя, якого він не мислив собі без живопису. Написані в роки війни картини «Музика водоспадів», триптих «Україна», «Булава» стали важливим етапом у творчості митця⁸, відобразили глибокі роздуми художника про долю України, її минуле і майбутнє.

Сповнений надій і сподівань, Ю.С.Михайлів зустрів лютневу буржуазно-демократичну революцію, яка, як йому здавалось, відкривала широкі перспективи для вільного розвитку України. В зв'язку з цим зовсім не випадковим у біографії художника здається нам його обрання до Ради солдатських депутатів. Восени 1917 р. від українських національних частин 7-ої стрілецької дивізії він був делегований на другий Всеукраїнський військовий з'їзд, скликаний за постановою Центральної Ради⁹.

У Києві здібному і високоосвіченому офіцеру була запропонована робота в адміністративних установах, а згодом - в департаменті мистецтв Міністерства освіти уряду Центральної Ради¹⁰. У департаменті на той час працювали такі відомі культурні діячі як М.Ф.Біляшівський, В.Г.Кричевський, Г.Г.Павлуцький та ін. Їх зусиллями було підготовлено ряд проектів, спрямованих на піднесення української національної культури. Однак, окупація України австро-німецькими військами, перехід влади до маріонеткового уряду гетьмана П.Скоропадського стали на перешкоді їх реалізації, викликали протест серед прогресивно настроєної інтелігенції.

Свос ставлення до гетьманського уряду висловив і Ю.С.Михайлів, який залишив Київ і виїхав до Миргорода. У вересні 1918 р. на базі художньо-промислової школи коштом Полтавського губернського земства тут було відкрито Художньо-керамічний інститут. Директором його запросили В.Г.Кричевського, а учителем креслення і нарисної геометрії - Ю.С.Михайліва. «Учитель креслення і нарисної геометрії Юхим Спиридонович Михайлів, - читаємо в документах інституту за грудень 1918 р., - служить з 1 жовтня 1918 року, православної віри, закінчив училище Живопису, Скульптури і Зодчества у Москві, платні одержує 7380 карбованців на рік».

Архівні матеріали засвідчують, що Ю.С.Михайлів досить активно включився в організацію навчального процесу інституту. Педагогічна рада обрала Ю.С.Михайліва в комісію по комплектації інститутської бібліотеки. Працював він також в комісії по організації курсів для тих, що не були зараховані до інституту, але бажали опанувати секрети професії. Працюючи творчо, зі знанням справи, Ю.С.Михайлів досить швидко здобув авторитет серед студентів та викладачів. Свідчення цьому - протокол засідання педради від 17 жовтня 1918 р., на якому розглядалось питання про вибори представника до Ради інституту. «З поданих 17 записок, - читаємо в протоколі, - Ю.С.Михайлів одержав більшість записок і через те вважається обраним представником до складу Ради інституту»¹¹.

У Миргороді молодий викладач солідаризується з тими силами, що виступають проти панування гетьманського режиму, бере участь у діяльності Комітету повстанців, очолюваному лівим есером М.Проскурою. Після повалення гетьманської влади у Миргороді Ю.С.Михайлів на кілька днів був навіть призначений комісаром міста¹².

З відновленням у Києві Радянської влади Ю.С.Михайлів повертається до столиці України. З документів Художньо-керамічного інституту довідуємося, що вже 15 березня 1919 р. до цього учбового закладу надійшов, підписаний ним як керівником підвідділу художньо-промислових та інструкторських шкіл при Комісії Мистецтва та національної культури, проект реформи художньо-промислових шкіл¹³.

В 1919 р., вже перебуваючи у Києві, Ю.С.Михайлів вступає в Українську Комуністичну партію (боротьбистів). Він виконує відповідальні доручення керівництва партії, а в період денікінської окупації Києва в своєму помешканні по вул.Стрітенській, 10 утримує яву боротьбистського підпілля.

Активно підтримував Ю.С.Михайлів ідею злиття УКП (боротьбистів) з КП (б)У, однак, членом більшовицької партії він так і не став, поринувши з головою в мистецьку та громадську діяльність¹⁴. В 1920 р. Ю.С.Михайлів входить до художньої ради Академії мистецтв, викладає в Київському вищому інституті народної освіти ім.Драгоманова, бере участь у реорганізації Київського художнього училища в художньо-промислової школу, яку сам і очолює¹⁵.

З винятковою відповідальністю ставився Ю.С.Михайлів до своєї діяльності в гуртку творчої інтелігенції, створеному за ініціативою відомого українського художника Г.І.Нарбута. Члени гуртка (П.Г.Тичина, Л.С.Курбас, П.О.Козицький та інші) прагнули пізнати і осмислити витоки українського національного мистецтва, визначити шляхи його дальшого розвитку.

В процесі невимушеного обміну думок, взаємного спілкування народжувалось чимало цінних ініціатив у пропаганді культурної спадщини українського народу. Серед них - безцінний доробку композитора, диригента, культурного діяча М.Д.Леонтовича, трагічна загибель якого в 1921 р. болем відгукнулася у серцях інтелігенції України. Вражений сумною звісткою, Ю.С.Михайлів згуртує навколо себе провідних діячів культури Києва, з ініціативи яких уряд республіки 19 листопада 1921 р. приймає спеціальну постанову «Про вшанування пам'яті українського композитора Миколи Леонтовича»¹⁶. Водночас В.М.Верховинець, П.О.Козицький, Л.М.Ревуцький, М.І.Вериківський, Д.М.Ревуцький та ін. засновують музичне товариство ім.М.Д.Леонтовича, яке очолює Ю.С.Михайлів.

З активною пропагандою української національної культурної спадщини пов'язана і його діяльність як голови Київського губернського комітету охорони пам'яток мистецтва і старовини (губКОПМИС). Очоливши Комітет в серпні 1920 р., Ю.С.Михайлів вже до кінця року залучив до співробітництва в ньому таких відомих учених як Д.М.Щербаківський, М.О.Макаренко, І.В.Моргілевський, Ф.Л.Ернст, через Раду вчених губКОПМИСу об'єднав у справі збереження історико-культурної спадщини українського народу багатьох інших провідних діячів науки і культури¹⁷.

Умови їх праці на цій ділянці культурного будівництва були вкрай важкими. Зокрема, в листі до Всеукраїнського комітету охорони пам'яток мистецтва і старовини (ВУКОПМИСу) від 12 лютого 1921 р. Ю.С.Михайлів вказував як на деструктивні фактори в роботі губКОПМИСу - це безперервний бандитизм, відсутність поштового зв'язку з повітями. У розпорядженні комітету не було навіть необхідного для нормальної роботи приміщення¹⁸. Лише на початку 1921 р. після звернення Ю.С.Михайліва до завідувачої Головному музею НКО РРФСР Н.І.Троцької вдалося отримати¹⁹ певні кошти на зарплату співробітникам та здійснення пам'яткоохоронних програм губКОПМИСу.

Сподівався Юхим Спиридонович і на підтримку з боку НКО України. Натомість в березні 1921 р. в розмові з Наркомом освіти України Г.Ф.Гриньком довідався про наміри Комісаріату провести реорганізацію Київського губкопмису²⁰. Фактично ж вже в квітні 1921 р. він був ліквідований. По іншому не можна оцінити передачу функцій губКОПМИСу до підвідділу мистецтв губпрофосвіти, при якому поряд зі структурами, що здійснювали керівництво вищими і середніми мистецькими закладами, діяли архівне управління, музейна секція та секція охорони пам'яток²¹.

Очоливши підвідділ мистецтв, Ю.С.Михайлів досить скоро побачив основний недолік нової структури пам'яткоохоронних органів - відсутність у відповідних секцій оперативного-розпорядчого та адміністративних повноважень²². Тому вже в травні 1921 р. він звертається до губпрофосвіти з аргументованою доповідною запискою про необхідність відновлення губКОПМИСу²³.

Отже, 3 червня 1921 р. Ю.С.Михайлів знову на чолі губернського органу охорони пам'яток Київщини²⁴. Він поспіхом набирає новий штат співробітників губКОПМИСу, але вже незабаром виявляється, що платити їм просто нічим - Київський губвно коштів на утримання Комітету не виділив²⁵. Лише 8 листопада, після неодноразових звертань Юхима Спиридоновича за допомогою до НКО України, звідти до Київського губвно надійшло розпорядження про утримання губКОПМИСу за рахунок губполітосвіти. 29-30 грудня відповідне рішення прийняла колегія губнаросвіти²⁶.

По декілька місяців підряд, не отримуючи ні копійки зарплати, переживаючи одну реорганізацію за іншою, співробітники губКОПМИСу, однак, ні на хвилину не забували про свій високий обов'язок пам'яткоохоронців.

Саме їм, ми сьогодні значною мірою завдячуємо збереженням тих безцінних музейних експонатів, які могли назавжди загинути у полум'ї громадянської війни. Щоб не допустити непоправних втрат, Ю.С.Михайлів, вже 18 вересня 1920 р. підписав наказ по губКОПМИСу, згідно з яким усі державні установи і громадські організації, окремі особи - власники музейних колекцій - зобов'язувались за-реєструвати їх у Комітеті²⁷. Термін реєстрації встановлювався в один тиждень. Однак, облік рухомих пам'яток, особливо у приватних власників, продовжувався і надалі. В результаті, на середину лютого 1921 р. під контролем губКОПМИСу перебувало біля 200 колекцій картин, монет, виробів із порцеляни і бронзи тощо²⁸.

В цілому ряді випадків взяті на облік губКОПМИСом колекції з метою організації їх належної охорони були передані до музеїв. Так трапилось, наприклад, із збіркою пам'яток графині Браницької у Білій Церкві. Отримавши на початку 1921 р. повідомлення про незадовільні умови її зберігання, Ю.С.Михайлів у березні цього ж року звернувся до Київського губернського та Білоцерківського повітового ревкомів з нагадуванням про виключну цінність колекції художніх, історичних та архівних матеріалів, які належали колись Браницькій, та проханням подати допомогу у транспортуванні зібраних нею пам'яток до Києва²⁹. Для вирішення цього питання Ю.С.Михайлів незабаром особисто виїхав до Білої Церкви.

Взагалі, на початку 1921 р. «питання про перевозку речей з провінцій, де їм загрожує небезпека», Юхим Спиридонович вважав одним з першочергових. Окрім збірки Браницької він планував перевезти до Києва також збірку княгині Ігнат'євої з м.Погребища та ін.

Актуальною вважав на той час і проблему передачі до музеїв історико-мистецьких цінностей з антикварних магазинів, зачинених міжвідомчою комісією з націоналізації торгівлі. Ще в вересні 1920 р. він добився включення представників губКОПМИСу до комісії, по перевірці банківських сейфів, рішуче протестував проти вивозу до Москви відібраних ними речей, зрештою домігся їх передачі до музейного фонду губКОПМИСу³⁰.

Слід зазначити, що створений в 1919 р. в результаті концентрації пам'яток, націоналізованих Радянською владою, музейний фонд Київського губКОПМИСу, навіть, після вчиненого за часів денікінщини погрому (за даними М.Біляшівського денікінською комісією по реалізації військової здобичі було вивезено 64 ящики з експонатами фонду)³¹, був одним з найбільших у республіці сховищ історико-мистецьких скарбів. На початок 1921 р. кількість експонатів фонду сягала 20 тисяч. Однак, більшість із них нерухомо лежала в підвалах Першого державного музею м.Києва. В зв'язку з цим, у листі до ВУКОПМИСу від 12 лютого 1921 р. Ю.С.Михайлів підняв питання про необхідність класифікації пам'яток музейного фонду та поповнення за їх рахунок не лише музеїв Києва, а й музейних установ інших губернських та повітових центрів України³². Розуміючи складність цього завдання, Юхим Спиридонович наказом по губКОПМИСу від 10 жовтня 1921 р. для керівництва фондом створив спеціальну колегію у складі Г.Ф.Красицького, Д.М.Щербаківського, А.Х.Середі, Ф.Л.Ернста, С.К.Глеваського, В.Ф.Тернецького «з покладанням на них колегіальної відповідальності по здійсненню усіх фондових робіт»³³.

Ще раніше, 6 липня 1921 р., він підписав наказ про створення з числа співробітників губКОПМИСу Ф.Л.Ернста, С.К.Глеваського, А.С.Дахновича, С.І.Сандальжі, К.Д.Масляного комісії «по влаштуванню у Києві виставки предметів музейного фонду, зібраних Київським губКОПМИСом,» з метою ознайомлення широких мас з витворами мистецтва»³⁴. Виставка, на якій були представлені картини, гравюри художників різних шкіл і напрямів, художні вироби з бронзи, гобелени, художній фарфор, колекції зброї і т.д., була відкрита в кінці грудня 1921 р. в приміщенні колишньої біржі і стала помітним явищем в культурному житті Києва, привернула до себе увагу як державних органів, так і широких кіл громадськості³⁵.

Здійснюючи на початку 20-х років загальне керівництво музейним будівництвом на території Київщини, Ю.С.Михайлів, водночас, постійно цікавився конкретним станом справ у кожному губернському чи повітовому музеї краю. Чимало зробив, щоб повернути до київських музеїв експонати, евакуйовані в роки першої світової війни до різних міст Росії³⁶. Входив до складу комісії по закупівлі найбільш цінних художніх творів до музею Академії мистецтв у Києві, тощо³⁷.

Особисто опікувався Юхим Спиридонович також охороною архітектурних, історико-меморіальних та монументальних пам'яток. Так, Ю.С.Михайлів був серед небагатьох, хто виступив проти рішення президії Київського губревкому про знесення до 3-ї річниці Жовтневої революції пам'ятників Бобринському, Олександрові II і Миколі I у Києві. «ГубКОПМИС, - писав у листі від 20 жовтня 1920 р. до Київського губревкому Ю.С.Михайлів, - вважає, що пам'ятники гр. Бобринського і Миколи I мають незаперечну художню цінність і повинні бути залишені на місці»³⁸. Юхим Спиридонович увійшов до складу утвореної 5 лютого 1921 р. на засіданні Археологічного комітету при ВУАН Софійської комісії, яка здійснювала дослідження Софії Київської³⁹. В лютому цього ж року він рішуче протестував наміри київських господарників розібрати на цеглу колишній будинок Гудима-Левковича, цінний не лише за своїми архітектурними особливостями, а й тим, що в ньому у свій час знаходився університетський пансіон, в якому виховувався художник М.М. Ге⁴⁰.

Активну позицію зайняв Ю.С.Михайлів і під час кампанії по вилученню церковних цінностей у фонд боротьби з голодом. Коли 8 квітня 1922 р. представники Київської губернської комісії по вилученню церковних цінностей прибули в музей культурів Києво-Печерської лаври для відбору його безцінних реліквій в фонд допомоги голодуючим, Юхим Спиридонович рішуче заявив, що поступиться лише перед силою, якщо буде зроблена спроба реалізації їх намірів⁴¹. Однак, перевага виявилася не на його боці. Більше того, як згадувала дружина Ю.С.Михайліва, незабаром в періодичній пресі з'явилися публікації, в яких він виставлявся як захисник попівщини і патріархальщини.

Не виключено, що саме цей випадок прискорив рішення НКО України про припинення діяльності Київського губКОПМИСу і передачу його функцій екскурсійно-виставочно-музейній секції місцевої губполітосвіти. Відтак, Ю.С.Михайлів став заступником її завідуючого (А.Вінницького) з пам'яткоохоронних питань. З 2 травня 1922 р. очолив президію Ради охорони пам'яток мистецтва і старовини, до якої входили представники від Академії наук, Академії мистецтв, Архітектурного інституту, музеїв, колишнього губКОПМИСу⁴². Попрацював на цій посаді недовго. Вже в середині 1922 р. Ю.С.Михайлів повністю зосередився на педагогічній і творчій роботі.

До осені 1923 р. Юхим Спиридонович очолює Київський художньо-індустріальний технікум, а згодом керує майстернею художньої обробки тканини в профшколі⁴³. Вдумливий педагог, він умів знайти підхід до кожного учня, допомагав розкритися справжнім природним обдаруванням своїх вихованців. Разом з ними Ю.С.Михайлів і сам постійно звертався до першовитоків української культури, її кращих пам'яток, якими був такий багатий Київ. «Так пізнавали ми потроху колишню велич України, - згадував один з випускників профшколи М.Дмитренко, - так прищеплювалась нам любов до наших архитворів, і саме цю любов умів дати нам наш перший учитель-митець Юхим Михайлів»⁴⁴.

В середині 20-х років Ю.С.Михайлів багато і наполегливо працює як художник. Він створює такі цікаві полотна як «За завісою життя», «Чайка», «Гільйотина», «Старе і нове», «Прометей», «Сум Ярославни», «Повний місяць» та ряд інших, в яких з повною силою розкрився непересічний талент митця. Свідченням його широкого визнання стало обрання Ю.С.Михайліва головою Київської філії Асоціації художників Червоної України (АХЧУ), яку він очолював з 1923 по 1929 р. Помітним явищем у культурному житті республіки стала і участь Ю.С.Михайліва у всесоюзній та республіканських виставках⁴⁵. «Надзвичайно сильний у пастелі, з деяким ухилом до символізму, художник Ю.С.Михайлів, - відзначалось, наприклад, у рецензії на Всеукраїнську художню виставку до 10-річчя Жовтня, - його «Натюрморт» насиченістю, кольором та вирішенням об'ємно-просторових завдань є класичною річчю»⁴⁶.

В цей період набуває широкого розмаху і мистецтвознавча діяльність Ю.С.Михайліва, який виступив з цікавими розвідками з питань народних художніх промислів, статтями і монографіями про творчість Г.І.Нарбути, М.І.Жука, Д.В.Позена⁴⁷.

В полі зору Ю.С.Михайліва, як мистецтвознавця і художника, постійно була Полтавщина з її природою, багатовіковими історичними і культурними традиціями. З особливим теплом він завжди згадував про своє перебування у Миргороді, приїздив сюди на етюди, цікавився творчістю місцевих художників. З надзвичайною приязню ставився він до полтавця Г.Й.Майфета - по суті першого біографа і популяризатора творчості митця. Напевне, саме тому в 1928 р., не вагаючись⁴⁸, прийняв запрошення на посаду завідуючого Полтавськими курсами інструкторів народної творчості⁴⁸. Як згадувала дружина художника, він енергійно взявся до роботи. Вже незабаром відбулася виставка робіт його учнів⁴⁹. У іншій виставці, організованій полтавськими художниками, взяв участь і сам Ю.С.Михайлів.

В Полтаві Ю.С.Михайлів працював недовго. Внаслідок тертя з місцевими партійними та радянськими органами був змушений повернутись до Києва.

Останній період життя і творчості художника відзначався особливою складністю та драматизмом. І хоча він продовжував працювати в АХЧУ, брав участь у виставках, давав приватні уроки малювання - все це не приносило відчутного задоволення. Поступово його творчість і громадська діяльність стали об'єктом огульної критики з боку представників офіційного мистецтва, наштотхнулися на нездоланні труднощі. Схильність живописця до символізму, самобутність його творчості розцінювались як вияв буржуазного формалістичного мистецтва. Так, в статті С.Томаха та Є.Холостенка з промовистою назвою «Проти націонал-демократичної й троцькістської контрабанди на образотворчому фронті» Ю.С.Михайлів був віднесений до представників «буржуазно-ідеалістичного фронту, нацдемівщини, формалізму, попівщини...»⁵⁰.

Подібні політичні оцінки обумовили подальшу долю художника. 27 березня 1934 р. Ю.С.Михайлів був викликаний в ДПУ, де його звинуватили в належності до контрреволюційної антирадянської «Української військової організації». Слідство тривало недовго. Здебільшого воно ґрунтувалось на свідченнях інших осіб, заарештованих у справі УВО, і не підтверджувалось ніякими доказами. Читаючи кримінальну справу Ю.С.Михайліва, не можна позбутися враження, що й сам слідчий не дуже-то вірив у провину художника, а лише пунктуально виконував отримане доручення. Однак, не зважаючи на це, вже 31 березня постановою Особливої Наради при Колегії ДПУ України йому було винесено вирок - 3 роки заслання в Північний край⁵¹.

На початку травня Ю.С.Михайлів виїхав до Котласа. Заспокоюючи дружину, обіцяв, що швидко повернеться, сподівався на допомогу своїх друзів. Мабуть, не вірив він, що прощається з Україною назавжди...

У Котласі Ю.С.Михайлів оселився в робітничій родині, влаштувався на роботу декоратором в клуб, продовжував малювати, писати вірші, мріяв про повернення до рідних. Однак доля склалася інакше. Фронтowa контузія, колишня тяжка операція, перебування в незвичному кліматі далися взнаки. Хвороба почала прогресувати. Довідавшись про це, Галина Олександрівна Михайліва за будь-яку ціну намагалася звільнити хворого чоловіка від заслання. Розпродавши частину майна, художні колекції, вона зібрала необхідну суму для поїздки в Котлас. Однак, не маючи паспорта і відбуваючи адміністративне покарання, не змогла здійснити свого задуму. Врешті-решт їй вдалося умовити поїхати до Котласа і поклопотатися про звільнення чоловіка знайому. та вже було надто пізно. Єдиний дозвіл, який вдалося отримати - це дозвіл на похорон. 15 липня 1935 р. Ю.С.Михайліва не стало⁵². Обірвалося велике, красиве і талановите життя, сповнене щирої любові до України і її народу. Митець пішов, та залишилися його картини, вірші, наукові праці, дійшли до сучасників і його пророчі слова: «Як би вам у житті не доводилося, вічно пам'ятайте про ваш Отчий Дім, про вашу рідну Батьківщину».

---

1 Кузьмін Є. Юхим Михайлів // Життя і революція. - 1928. - N 11; Майфет Г. Творчість Ю.С.Михайліва // Червоний шлях. - 1927. - N 4; Макаренко М. Київські художники // Глобус. - 1927. - N 3.

2 Історія українського мистецтва. - К., 1957. - Т.5. - С. 16, 29, 30, 48, 69, 70, 154, 156; Нариси з історії українського мистецтва. - К., 1966. - С.179.

3 П'ядик Ю. Його називали українським Чурльонісом // Літ. Україна. - 1988. - N 52; його ж: «Пішов у путь шукати слави» // Україна. - 1988. - N 20; його ж: Згадаймо це ім'я: Юхим Михайлов // Вітчизна. - 1988. - N 5; Юхим Михайлов. Його життя і творчість. 1885-1935. - Нью-Йорк, Лондон, Париж, Торонто, 1988.

4 Майфет Г. Вказ.праця. - С.212.

5 Наш шлях: життя з Юхимом Михайлівим. Спогади Ганни Михайлівої // Юхим Михайлов. Його життя і творчість. 1885-1935. - С.77-79.

6 Там же. - С.80; Майфет Г. Вказ.праця. - С.

7 П'ядик Ю. «Пішов у путь шукати слави». - С.12.

8 П'ядик Ю. Згадаймо це ім'я: Юхим Михайлов. - С.202.

9 Архів КДБ України. - Спр. 33410-ФП. - Арк.9.

10 Наш шлях: життя з Юхимом Михайловичим. - С.85-86.

11 ДАПО. - Ф.837, оп.1, спр. 37. - Арк. 73, 82, 87, 95, 97; спр.38. - Арк.1, 6; спр. 39. - Арк.37; спр. 40. - Арк.101, 108.

12 Архів КДБ України. - Спр. 33410-ФП. - Арк. 9 зв.

13 ДАПО. - Ф.837, оп.1, спр.36. - Арк. 100, 106; спр. 38. - Арк. 29.

14 Наш шлях: життя з Юхимом Михайловичим. - С. 87; Архів КДБ УРСР. - Спр. 33410-ФП. - Арк. 9 зв.

15 П'ядик Ю. Згадаймо це ім'я: Юхим Михайлов. - С. 203.

16 Культурне будівництво в Українській РСР. Важливіші рішення Комуністичної партії і Радянського уряду. 1917-1959 рр.: 36. документів. - К., 1959. - Т.І. - С.136.

17 ДАКО. - Ф.Р-4156, оп. 16 спр. 6. - Арк. 103,227; спр. 7. - Арк. 120.

18 Там же. - Спр.11. - Арк. 1.

19 Там же.

20 Там же. - Спр. 13. - Арк. 5.

21 ЦДАЖР України. - Ф.166, оп.2, спр. 263. - Арк. 136.

22 ДАКО. - Ф.Р-4156, оп.1, спр.1.-Арк.1.

23 ЦДАЖР України. - Ф.166, оп.2, спр. 263. - Арк. 136, 137.

24 ДАКО. - Ф.Р-4156, оп.1, спр.17. - Арк. 63.

25 Там же. - Спр.11. - Арк.8.

26 Там же. - Спр.21. - Арк.55.

27 Там же. - Спр.6. - Арк.161.

28 Там же. - Спр.11. - Арк. 1 зв.

29 Там же. - Спр.16. - Арк.234, 235, 246.

30 Там же. - Спр.6. - Арк. 191, 193, 202, 218, 222.

31 Там же. - Спр.21. - Арк.151.

32 Там же. - Спр.11. - Арк.1.

32 Там же. - Спр.11. - Арк.1.

33 Там же. - Спр.10. - Арк.17.

34 Там же. - Спр.9. - Арк.1.

35 Там же. - Спр.15. - Арк.207-208.

36 Там же. - Спр.17. - Арк.4.

37 Там же. - Спр.10.- Арк. 67.

38 Там же. - Спр.7. - Арк. 10.

39 ВР ЦКБ АН України. - Ф.279, спр. 923. - Арк.1.

40 ДАКО. - Ф.Р-4156, оп.1, спр. 16. - Арк.102.

41 НАІА АН України. - Ф.ВЦАК, спр. 4. - Арк. 5.

42 ДАКО. - Ф.Р-4156, оп.1, спр. 20. - Арк. 27.

43 П'ядик Ю. Вказ.праця. - С.203.

44 Дмитренко про Михайлова // Юхим Михайлов: його життя і творчість. 1885-1935. - С.71.

45 П'ядик Ю. Вказ.праця. - С.203-204.

46 М.К./узьмін/ Асоціація художників Червоної України (АХЧУ) // Рад.мистецтво. - 1928. - N 6. - С.5.

47 Михайлів Ю. Георгій Нарбут // Життя і революція. - 1926. - N 10; його ж: Шляхи української кераміки // Там же. - N 11-12; його ж: Нове різьбярство України // Там же. - 1929. - N 12; Сучасна графіка // Бібліологічні вісті.- 1926. - N 3 та ін.

48 П'ядик Ю. Вказ. праця. - С. 204.

49 Наш шлях: життя з Юхимом Михайловим. - С.97.

50 Літературна газета (Харків). - 1932. - 27 лютого.

51 Архів КДБ України. - Спр.33410-ФП. - Арк. 9-12, 16.

52 Наш шлях: життя з Юхимом Михайловим. - С.98-102.

О.О.НЕСТУЛЯ.